

Е.С.МЯЦЕЛЬСКАЯ ЯК МОВАЗНАВЕЦ

Вядомы беларускі мовазнавец Еўдакія Сцяпанайна Мяцельская нарадзілася 24 лістапада 1928 г. у мястэчку Грэск цяперашняга Слуцкага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. Скончыўшы ў 1947 г. мясцовую сярэднюю школу, паступіла на аддзяленне логікі, псіхалогіі і рускай мовы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Паколькі аб'ектам яе вучэбных захапленняў і першых даследчых спробаў стала родная мова, з другога курса перавялася на беларускае аддзяленне. Займалася ўвесь час выдатна, разам са студэнтамі пад кіраўніцтвам прафесара М.А.Жыдовіч удзельнічала ў час летніх канікулаў у экспедыцыях па збіранні фактычнага матэрыялу для дыялекталагічнага атласа беларускай мовы, свае назіранні над асаблівасцямі мясцовых гаворак апісвала і аналізавала ў семінарскіх і курсавых работах. Як лепшую выпускніцу са схільнасцямі да навуковай працы яе адразу рэкамендавалі ў аспірантуру па спецыяльнасці "беларуская мова". Пасля аспірантуры яна была пакінута на кафедры беларускай мовы, дзе працавала да канца жыцця як малодшы, затым старшы выкладчык, а з 1961 г. — як дацэнт. Памерла 30 жніўня 1995 г.

Хоць кандыдацкая дысертацыя, якую Е.С.Мяцельская абараніла ў 1958 г., была па гісторыі беларускай мовы — "Лексіка Супрасльскага летапісу", большасць далейшых навуковых даследаванняў яна прысвяціла беларускім гаворкам. Гэта, відаць, абумоўлена тым, што галоўным вучэбным курсам, які Е.С.Мяцельская прышлось многія гады весці на філалагічным факультэце, была менавіта беларуская дыялекталогія. У галіне яе Еўдакія Сцяпанайна з'яўлялася агульнапрызнаным спецыялістам, бо мясцовыя гаворкі глыбока спазнала не толькі па друкаваных крыніцах, а і непасрэдна на месцах, пабываўшы з дыялекталагічнымі экспедыцыямі і адна па ўласнай ініцыятыве амаль ва ўсіх раёнах рэспублікі.

Лексіцы, фразеалогіі, фанетыцы і граматычнаму ладу беларускіх гаворак Е.С.Мяцельская прысвяціла шэраг артыкулаў, а затым у сааўтарстве з дацэнтам Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А.М.Горкага Э.Д.Блінавай стварыла вучэбны дапаможнік для філалагічных факультэтаў вышэйшых навуковых устаноў рэспублікі "Беларуская дыялекталогія" (1969). У ім даступна і вельмі кваліфікавана выкладзены ўсе пытанні праграмнага курса па гэтай вучэбнай дысцыпліне: прадмет і значэнне дыялекталогіі, фанетыка (вакалізм і кансанантызм), марфалогія (назоўнік, прыметнік, лічэбнік, займеннік, дзеяслоў), сінтаксіс (просты і скаладаны сказ), лексіка, фразеалогія, падзел беларускіх гаворак на групы. Тэрыторыя бытавання галоўных фанетычных і граматычных з'яў прайлюстравана сямю геаграфічнымі картамі.

У 1980 г. гэты вучэбны дапаможнік выйшаў другім выданнем з многімі дапаўненнямі. Так, у яго было ўключана некалькі новых раздзелаў і падраздзелаў: "Прыслоўе", "Словазлучэнне", "Дыялектная лексікаграфія і фразеалогія", "Практыкаванні". З іх найбольш аб'ёмны апошні (с. 207–294). Ён змяшчае дыялектныя тэксты, запісаныя аўтарамі ў розных раёнах, з практычнымі заданнямі і кантрольнымі пытаннямі для студэнтаў.

Паколькі ў тэкстах для практыкаванняў сустракаюцца вузкадыялектныя словы, то аўтары вучэбнага дапаможніка палічылі патрэбным у канцы яго прыклашці "Слоўнік", дзе далі 104 лексемы на ўсе літары алфавіта з тлумачэннем іх значэнняў, напрыклад: **андробсы** — палок, памост у хаце; **бэрвы** — грэбля; **выняўка** — палонка; **гашта** — кветка; **злюб'я** — да спадобы; **кузня** — жараб'я і інш.

На аснове раздзела "Практыкаванні" аўтары потым стварылі самастойныя вучэбны дапаможнік "Беларуская дыялекталогія: Практыкум" (1991). У ім 11 раздзелаў, якія ахопліваюць усе тэмы ўніверсітэцкага курса, прычым уключаны некаторыя раздзелы і параграфы, якія да гэтага ў падручніках і вучэбных дапаможніках не прыводзіліся, а менавіта: "Дыялекты і сучасная беларуская літаратурная мова", "Дыялекталогія і гісторыя мовы", "Дыялекталогія і тапаніміка", "Варыянтнасць дыялектных слоў", "Матыываванасць дыялектных слоў", "З гісторыі беларускай дыялекталогіі", "Дыялектная практыка".

Кожны раздзел і падраздзел пачынаецца кароткімі тэарэтычнымі звесткамі па вынесенай у заглавак тэме вучэбнай праграмы, затым прыводзяцца дыялектныя тэксты або ўрывкі з навуковых прац з пэўнымі заданнямі для выканання студэнтамі ў аўдыторыі або дома. Заканчваюцца раздзелы і падраздзелы абагульняльнымі практычнымі заданнямі і кантрольнымі пытаннямі. Пабудова-

ны вучэбны дапаможнік у сваёй практычнай частцы (тэксты, канкрэтныя заданні да кожнага тэкста і абагульняльныя ў канцы раздзелаў і падраздзелаў) так, як і раздзел "Практыкаванні" у другім выданні папярэдняга вучэбнага дапаможніка, толькі больш разгорнута. Заканчваецца ён "Дадаткам", у якім прыведзены планы і прыкладныя ўзоры ўсіх відаў аналізу гаворак па тэкстах.

Е.С.Мяцельская і дацэнт кафедры беларускай мовы БДУ Я.М.Камароўскі на працягу звыш дзесяці гадоў, ахвяруючы сваім чарговым адпачынкам і кожным вольным ад вучэбных заняткаў днём, выяжджалі ў загадыя вызначаныя населеныя пункты розных раёнаў рэспублікі, сустракаліся з карэннымі жыхарамі і іх шчырыя апавяданні пра сваё мінулае і сучаснае жыццё запісвалі на магнітафонную стужку. Самыя цікавыя магнітафонныя запісы, перададзеныя графічна з захаваннем, наколькі дазваляла транскрыпцыйная сістэма, фанетычных, акцэнталагічных, рытмамеладыхных і граматычных асаблівасцей жывога маўлення, яны потым абнародавалі ў кніжцы "Беларуская дыялекталогія: Хрэстаматыя" (1979). Кожная беларуская гаворка ў ёй прадстаўлена вялікай колькасцю звязных тэкстаў, запісаных у 261 населеным пункце на тэрыторыі 116 раёнаў. Не ўключаны чамусьці толькі запісы з Мінскага раёна, аб чым можна пашкадаваць, бо гаворкі населеных пунктаў вакол сталічнага горада больш чым іншыя сведчаць пра розныя змены ў жывой народнай беларускай мове, выкліканыя ўплывам сучаснай гарадской культуры.

Усе дыялектныя тэксты пададзены сістэмна па групах і падгрупах беларускіх гаворак у адпаведнасці з агульнапрынятым чляненнем іх у такой паслядоўнасці: 1) паўночна-усходні дыялект – полацкая (заходняя) і віцебска-магілёўская (усходняя) групы гаворак; 2) сярэдне-беларускія гаворкі; 3) паўднёва-заходні дыялект – гродзенска-баранавіцкая (заходняя), сліцка-мазырская (усходняя) і брэсцка-пінская (палеская) групы гаворак. Унутры выдзеленых груп тэксты размяркоўваюцца па абласцях і раёнах у напрамку з захаду на ўсход, а ўнутры раёнаў – па населеных пунктах. Такое размеркаванне вельмі важнае ў навуковых адносінах. Яно дазволіла прадставіць розныя гаворкі як цэласныя адзінкі агульнабеларускай мовы. Практычна зрабіць гэта не заўсёды было лёгка, калі справа датычылася гаворак пераходнага тыпу. У такіх выпадках прыходзілася прымаць пад увагу ўсю сукупнасць самых характэрных фанетычных і граматычных асаблівасцей кожнай канкрэтнай. Толькі з улікам іх гаворкі вёсак Шэні, Ткачы і Мурава Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці аўтарамі зусім правамерна аднеслі да гродзенска-баранавіцкай (заходняй) групы, а гаворку вёскі Перасуда-вічы гэтага ж раёна – да брэсцка-пінскай (палескай) групы. На такой жа падставе да розных груп гаворак паўднёва-заходняга дыялекта аказаліся аднесенымі і гаворкі вёсак Сашыца і Гарадзечна Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Прызнаючы навуковую скрупулёзнасць, праяўленую аўтарамі пры размеркаванні тэкстаў па групах і падгрупах беларускіх гаворак, нельга не адзначыць і адной механічнай памылкі: Глускі раён Магілёўскай вобласці чамусьці ўключаны ў Мінскую вобласць, да якой ён ніколі не адносіўся.

Кожны тэкст кнігі строга пашпартызаваны. Так, указана, калі, дзе і ад каго ён запісаны, год нараджэння інфарматара. Вузакдыялектныя словы, значэнне якіх не вынікае з кантэксту, тлумачацца ў канцы тэкстаў. Спіс гэтых слоў (а іх звыш двухсот), потым прыводзяцца ў "Дадатку" з указаннем старонак кнігі. Адкрываецца кніга кароткай, але вельмі змястоўнай прадмовай "Ад укладальнікаў", у якой гаворыцца аб назначэнні гэтага выдання, прынцыпах яго будовы і змесце. Пасля прадмовы ў даведачным раздзеле пералічваецца з тлумачэннямі графічныя значкі, выкарыстаныя разам з алфавітнымі пры перадачы магнітафонных запісаў народна-дыялектнай мовы на пісьме.

Кніга Е.С.Мяцельскай і Я.М.Камароўскага "Беларуская дыялекталогія: Хрэстаматыя" была дапушчана Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР у якасці вучэбнага дапаможніка для студэнтаў філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў. Як вучэбны дапаможнік яна заслугоўвае самай высокай пахвалы. Багатыя матэрыялы гэтай кнігі з дня яе выхаду з друку выкарыстоўваюцца пры правядзенні практычных заняткаў па дыялекталогіі, пры напісанні студэнтамі семінарскіх дакладаў і курсавых работ. Разам з тым кніга мае і вялікую агульнатэарэтычную каштоўнасць. Жывая народная мова няспынна змяняецца пад уплывам літаратурнай, паступова страчвае свае лексічныя, фанетычныя і граматычныя адметнасці. Працэс іх нівеліроўкі і знікнення асабліва хутка працякае цяпер, у век навукова-тэхнічнага прагрэсу, развіцця і пранікнення ў шырокія масы насельніцтва культуры. Вось чаму вельмі

надзённымі сталі клопаты аб зберажэнні для нашчадкаў тых рэгіянальных сродкаў выражэння, якімі вельмі багатыя мясцовыя гаворкі. А менавіта гэтаму як нельга лепш спрыяе "Хрэстаматыя". Яна дае дакладны малюнак стану беларускай народнай мовы ў розных яе дыялектных праяўленнях на канец 70-х гадоў XX стагоддзя.

Шматлікія дакументальныя тэксты "Хрэстаматыі" змяшчаюць у сабе многа цікавых фактаў, якія могуць быць выкарыстаны вучонымі-лінгвістамі пры распрацоўцы актуальных пытанняў беларускага, славянскага і агульнага мовазнаўства: аб узаемадзеянні народнай і літаратурнай мовы на сучасным гістарычным этапе, аб міжмоўнай інтэрферэнцыі, аб уплыве навукова-тэхнічнага прагрэсу на мову і інш.

Не пакідае абыякавымі "Хрэстаматыя" усіх, хто цікавіцца беларускай народнай мовай, бо кожны знойдзе ў ёй найлепшыя ўзоры народнай моватворчасці, якія зачароўваюць трапнасцю і арыгінальнасцю. Вобразнасць і маляўнічасць народна-дыялектнай мовы ствараецца шырокім выкарыстаннем сінаніміі, устоілівых словазлучэнняў, трапных параўнанняў. Напрыклад, толькі ў адным тэксце паняцце "есці" перадаецца па-рознаму: замест стылістычна нейтральнага "паядуць неахвотна" – "падзябучь", замест стылістычна нейтральнага "елі з апетытам" – "церабілі", замест стылістычна нейтральнага "не будуць есці" – "насы паадварочваюць". Пра чалавека вельмі добрага і спагядлівага ў адным з тэкстаў сказана – "нікому век вока не запарушыў", пра вельмі нізкую хачіну – "свінні здрастваць давалі пад вокны", пра вельмі добра адгладжаныя канты на штанах – "муха, здаецца, каб стукнулася, то й рассеклася б паполавіне", пра густую і высокую траву – "трубой віласа" і г.д.

Для гісторыі матэрыяльнай культуры вялікую цікавасць мае зафіксаваная ў тэкстах тэрміналогія знікаючых рамёстваў (ткацтва, бандарства), розных відаў сельскагаспадарчых работ, якія калісьці выконваліся ўручным (апрацоўка ільну, малацьба). З многіх тэкстаў даведваемся пра будову і назвы састаўных частак ткацкага станка – кроснаў, некаторыя тэксты даюць апісанне нават такіх саматужных прылад працы дарэвалюцыйнай беларускай вёскі, як драўляная саха і драўляная барана. Наогул тэксты "Хрэстаматыі" вельмі багатыя на этнаграфічны матэрыял. У іх шмат цікавых звестак і пра розныя віды мясцовага адзення і абутку, што насілі ў вёсках раней, і пра традыцыйна мясцовыя гатункі ежы і напіткаў, і пра мясцовыя святочныя абрады. Асабліва шырока, амаль па кожным раёне, прадстаўлена ў тэкстах апісанне традыцыйных вясельных абрадаў, якія пры ўсёй сваёй агульнасці маюць і значныя рэгіянальныя адрозненні. З тэкстаў "Хрэстаматыі" паўстаюць яркія малюнкi жыцця і быту беларускага сялянства амаль што на працягу ста апошніх гадоў: бедната, галеча і непісьменнасць у дарэвалюцыйныя часы; першая імперыялістычная вайна, кастрычніцкая рэвалюцыя, калектывізацыя, уз'яднанне Заходняй Беларусі з Усходняй, Вялікая Айчынная вайна, цяжкія пасляваеннага аднаўлення перыяду і г.д.

Такім чынам, "Беларуская дыялекталогія: Хрэстаматыя", адрасаваная студэнтам філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў у якасці вучэбнага дапаможніка, як паказаў час, стала карыснай для ўсіх, хто цікавіцца мовай, жыццём, бытам і культурай беларускага вясковага насельніцтва, бо яна змяшчае вельмі багаты навукова сістэматызаваны матэрыял, які патрэбен не толькі сёння, але захаваецца і для нашчадкаў як сведчанне стану жывой беларускай мовы 70-х гадоў XX стагоддзя і народнага быту яе носьбітаў.

Кафедра беларускай мовы Белдзяруніверсітэта (выкладчыкі, аспіранты і нават студэнты) доўгі час займаліся збіраннем дыялектнай лексікі цэнтральных раёнаў Беларусі: Барысаўскага, Бярэзінскага, Валожынскага, Вілейскага, Дзяржынскага, Крупскага, Лагойскага, Маладзечанскага, Мінскага, Мядзельскага, Нясвіжскага, Пухавіцкага, Смалявіцкага, Стаўбцоўскага, Уздзенскага, Чэрвеньскага. У гэтай рабоце самы актыўны ўдзел прымала і Е.С.Мяцельская. Да канца 60-х гадоў на кафедры ўжо налічвалася каля 400 000 картак-цытат. Выкладчыкі (М.А.Жыдовіч, І.А.Каралёва, У.М.Лазоўскі, Е.С.Мяцельская, І.М.Шчарбакова) разам з папаўненнем картатэкі потым пачалі лексікаграфічна апрацоўваць сабраныя словы і выдаваць іх асобнымі выпускамі пад агульнай назвай "Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак". Выйшлі тры выпускі (1970, 1974, 1977) пад рэдакцыяй М.А.Жыдовіч. Як сказана ў "Прадмове" да першага выпуска, ён уключае "словы, якія адсутнічаюць у беларуска-рускім слоўніку, за выключэннем слоў з паметай *абл.*, *разм.*, а таксама словы, у якіх значэнне або націск іншыя, чым у літаратурнай мове" (с.3).

Гэтыя выпускі з'яўляюцца не працягам адзін другога, а самастойнымі выданнямі, бо кожны мае сваю "Прадмову" і змяшчае словы на ўсе літары алфавіта. У трох выпусках пададзена каля пяці з палавінай тысяч дыялектных слоў і звыш пяцісот прыказак, прымавак і фразеалагічных спалучэнняў, прыкладзеных асобнымі дадаткамі пасля слоўнікавых артыкулаў у кожным выпуску. Слоўніковыя артыкулы маюць такую будову: загалоўнае слова (яно даецца ў літаратурным запісе, пасля ў дужках прыводзіцца спрошчана транскрыбіраваны запіс яго мясцовага вымаўлення), стылістычная памета (*спец.*, *асудж.*, *іран.* і інш.), граматычная памета (род назоўнікаў і лік, калі яны ўжываюцца толькі ў множным ліку, канчаткі 1-й і 2-й асоб адзіночнага ліку форм цяперашняга і простага будучага часу і ўказанне на трыванне дзеясловаў, назва часціны мовы для іншых слоў), тэкставыя ілюстрацыі ў спрошчанай транскрыпцыі з указаннем, дзе кожная зафіксавана.

Пазней на аснове сабраных лексічных матэрыялаў, уключаючы і пададзеныя ў трох памянёных выпусках, члены кафедры беларускай мовы (М.А.Жыдовіч, З.А.Зяневіч, І.А.Каралёва, Я.М.Камаароўскі, Е.С.Мяцельская, І.М.Шчарбакова) уклалі двухтомны "Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі". У 1990 г. выйшаў пад рэдакцыяй Е.С.Мяцельскай першы том, які ўключае каля сямі тысяч слоўнікавых артыкулаў на літары А – П. Слоўніковыя артыкулы маюць такую ж будову, як і ў выпусках "Матэрыялаў для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак", але апрацаваны больш грунтоўна: павялічана колькасць стылістычных памет, у асобных выпадках (для запазычаных слоў) даюцца этымалагічныя даведкі, узбагачаны ілюстрацыйныя прыклады звязнага тэксту і інш. Праўда, не ўказваюцца, як у ранейшых выпусках, канчаткі дзеяслоўных форм цяперашняга і простага будучага часу, не прыводзіцца пасля загалоўнага слова ў дужках транскрыбіраваны запіс яго мясцовага вымаўлення, устойлівыя выразы ўключаны ў слоўніковыя артыкулы: прыказкі, прымаўкі і кленічы змешчаны ў канцы іх пад значком V, а словазлучэнні тэрміналагічнага характару – пад значком O.

Е.С.Мяцельская многа працавала і над фразеалагічнымі слоўнікамі беларускай мовы. У 1972 г. выйшаў з друку ўкладзены ёю ў сааўтарстве з Я.М.Камаароўскім "Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі". Як ужо відаць з назвы, у ім падаюцца фразеалагізмы (каля трох тысяч), уласцівыя беларускай мове не наогул, а толькі тыя, што бытуюць у вусным ужытку яе носьбітаў. А яны з'яўляюцца найбольш самабытнымі і характэрнымі, бо створаны самім народам і з часам адшліфаваны ім так, што ў належнай моўнай аправе ззяюць, як каштоўныя самацветы.

Многія фразеалагізмы вядомы ў некалькіх лексіка-граматычных варыянтах. Укладальнікі фіксуюць усе іх у алфавітным парадку, аднак тлумачаць толькі асноўны, найбольш ужывальны варыянт, а іншыя адсылаюць да ўжо вытлумачанага.

Фразеалагізмы тлумачацца вельмі дакладна, прычым раскрываюцца ўсе значэнні, калі іх у фразеалагізме некалькі. Да фразеалагізмаў з яркай эмацыянальнай афарбоўкай даюцца стылістычныя паметы. Іх прынята многа, і хоць не ўсе яны строга дыферэнцыраваны, аднак вельмі карысныя, бо дапамагаюць чытачу лепш зразумець назначэнне таго ці іншага фразеалагічнага выслоўя, сферу яго выкарыстання і наогул месца ў фразеалагічнай сістэме беларускай народнай мовы. Праўда, да некаторых фразеалагізмаў, якія цяжка лічыць стылістычна нейтральнымі, як, напрыклад, *капыты адкінуць*, *наесці жывоц*, *усыпаць пад хвост*, *шкуру спусціць*, стылістычных памет чамусьці не прыводзіцца.

Значэнне і стылістычная прыналежнасць кожнага фразеалагізма ілюструюцца строга пашпартызаванымі прыкладамі звязнага тэксту, вельмі ўдала зафіксаванымі з захаваннем асноўных фанетычных і граматычных асаблівасцей кожнай гаворкі. Паасобныя фразеалагізмы такіх ілюстрацыйных прыкладаў налічваюць да 10–14 (гл. *даць рады*, *свету не бачыць*). Некаторыя ілюстрацыі з'яўляюцца цэлымі закончанымі апавяданнямі пра які-небудзь жыццёвы факт ці здарэнне. Ужо адно знаёмства з імі прыносіць чытачу вялікую асалоду, бо ад старонкі да старонкі ён быццам бы пераносіцца ў розныя населеныя пункты Беларусі і становіцца як бы непасрэдным сведкам жывой размовы іх жыхароў.

"Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі" Е.С.Мяцельскай і Я.М.Камаароўскага быў вельмі цёпла прыняты чытачамі і атрымаў высокую ацэнку спецыя-

лістаў. Аб навуковых і практычных вартасцях слоўніка асабліва добра сказаў Народны паэт і вучоны-фалькларыст Н.С.Плевiч ва ўступным артыкуле да яго "З народных крыніц": "Гэту кнігу мне хочацца гарача парэкамендаваць усім, хто не абыякавы да роднага слова, каму яго непаўторна-самабытнае гучанне прыносіць радасць і асалоду, а ў сэрцы абуджае шчаслівае пачуццё гордасці. Асабліва ж — я ўпэўнены ў гэтым — прыдзецца яна па душы беларускім літаратарам, журналістам і настаўнікам — тым, для каго клопат аб узбагачэнні і развіцці роднай мовы з'яўляецца клопатам аб сваёй прафесійнай прыгоднасці, аб сваім чалавечым і грамадскім прызнанні" (с. 3).

Е.С.Мяцельская — сааўтар і яшчэ аднаго фразеалагічнага даведніка, выдадзенага пад грыфам Акадэміі навук Беларусі, — "Фразеалагічнага слоўніка мовы твораў Я.Коласа" (1993). Ёю апрацаваны артыкулы на літары А — Д. А гэта 163 старонкі друкаванага тэксту. Усяго ж у слоўніку звыш шасці тысяч артыкулаў. У ім разгледжаны выкарыстаныя Я.Коласам у сваіх мастацкіх і публіцыстычных творах, што змешчаны ў дванаццацітомным іх зборы (1961–1964), фразеалагізмы розных тыпаў: агульнанародныя, дыялектныя, кніжныя, фальклорныя і ўласна аўтарскія. У артыкулах да кожнага фразеалагізма даецца стылістычная памета (адсутнасць яе з'яўляецца сведчаннем, што фразеалагізм стылістычна нейтральны), тлумачэнне значэння, тэкставыя ілюстрацыі з указаннем колькасці ўжывання кожнага пісьменнікам. Заканчваецца артыкулы фіксацыяй з паметай *параўн.* фразеалагізмаў, сінанімічных і ананімічных разгледжанаму.

Аб'ектам навуковых інтарэсаў Е.С.Мяцельскай былі таксама некаторыя праблемы сучаснай беларускай літаратурнай мовы і яе выкладання ў сярэдніх і вышэйшых навучальных установах. Абагульняючай працай у гэтым накірунку з'явіўся вучэбны дапаможнік для абітурыентаў "Беларуская мова" (1974), створаны ёю ў сааўтарстве з Я.М.Камароўскім. Кніга складаецца з чатырох раздзелаў: "Лексіка і стылістыка", "Фанетыка і правапіс", "Словаўтварэнне і марфалогія", "Сінтаксіс і пунктуацыя". Як сказана ў "Прадмове", "зыходзячы з вопыту правядзення ўступных экзаменаў, аўтары паглыбляюць асобныя правілы, якія для абітурыентаў з'яўляюцца цяжкімі і на якія яны дапускаюць памылкі ў пісьмовых работах і вусных адказах (ужыванне вялікай літары, правапіс часціц *не* і *ні*, напісанне слоў разам, асобна і праз злучок, знакі прыпынку пры аднародных і адасобленых членах сказа і інш.)" (с. 3).

Да тэарэтычных параграфав кожнага раздзела дадзены разнастайныя практыкаванні, выкананне якіх павінна дапамагчы абітурыентам выпрацаваць неабходныя практычныя моўныя навыкі. Пры гэтым вялікая ўвага звернута на стылістычныя аспекты.

У 1993 г. дапаможнік выйшаў другім выданнем, перапрацаваным і дапоўненым. Так, у раздзел "Лексіка і стылістыка" быў уведзены новы параграф "Сістэма стыляў беларускай мовы", у раздзел "Фанетыка і правапіс" — новы параграф "Пянацце арфаграмы", асобна вылучаны ў раздзеле "Сінтаксіс і пунктуацыя" падраздзел "Словазлучэнне", у канцы раздзелаў і падраздзелаў змешчаны кантрольныя пытанні для самаправеркі, акрамя таго, больш поўна, чым у першым выданні, дапаможнік забяспечаны схемамі ўсіх відаў разбору: фанетычнага, арфаграфічнага, словаўтваральнага, марфалагічнага (па кожнай знамянальнай часціце мовы) і сінтаксічнага (словазлучэнняў, простага сказа з двума галоўнымі членамі і з адным, простых сказаў з аднароднымі членамі, са звароткам і адасобленымі членамі, складаназлучаных і складаназалежных сказаў). Усе гэтыя дапаўненні значна павысілі навуковыя і метадычныя вартасці вучэбнага дапаможніка. Ён атрымаў станоўчую ацэнку ў друку, шырока выкарыстоўваўся і працягвае выкарыстоўвацца абітурыентамі пры падрыхтоўцы да ўступных экзаменаў па беларускай мове ў вышэйшыя навучальныя ўстановы, слухачамі стацыянарных і заочных падрыхтоўчых аддзяленняў і курсаў, настаўнікамі сярэдніх школ.

Е.С.Мяцельская сумесна з Я.М.Камароўскім доўга працавала над слоўнікам радзімы Якуба Коласа і над перакладным беларуска-польскім фразеалагічным слоўнікам. Па тым і другім яны сабралі вялікі фактычны матэрыял, да першага большасць артыкулаў ужо аформілі. Трэба спадзявацца, што гэтыя слоўнікі Я.М.Камароўскім будуць завершаны і выдадзены.

На навуковым ніве Е.С.Мяцельская шчыравала самааддана і вельмі паспяхова. Яе багатая творчая спадчына з'яўляецца змястоўнай і яркай старонкай у гісторыі беларускага мовазнаўства.